

Södertörns Högskola | Lärarutbildning med interkulturell profil 210 hp
Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap - Avancerad nivå | HT-11

FÖRSKOLEBARNS KOMMUNIKATION I LEKEN

- Lek, kommunikation och språk i sammanhang

Av: Hayriye Demirörs
Handledare: Karin Ehrlén

ABSTRACT

Title: Preschool children's communication in their play
- Play, communication and language in context

Author: Hayriye Demirörs

Supervisor: Karin Ehrlén

Period: Autumn 2011

The aim of this study is to observe Swedish preschool children in their natural habitat and without any intervention. Four different observations are made and thereafter analyzed. Throughout the whole study the subject of interest is the children's communication in their play. Children can communicate with each other in various ways, for instance with speech and without speech, i.e. with their physical language, aesthetic and multi language. Their abilities are astonishing, and in all four observations, they find ways to communicate with each other and kept the play continue. In some of the observations, small conflict situations appear, but with the help of their communication abilities, with or without the language, they manage to solve their problems. Therefore I conclude that preschool children's ability to communicate throughout the play is accomplished, and continues without the help of the adults.

Keywords: play, communication, language, speech, preschool.

Nyckelord: lek, kommunikation, språk, tal, förskola.

FÖRORD

Att skriva denna uppsats har varit kantad med både lustfyllda stunder men också mindre trivsamma stunder. Jag har lärt mig oerhört mycket som jag tror mig få nytta av i mitt framtida yrke som lärare. Utan stödet från mina närmaste hade nog denna uppsats aldrig blivit klar. Jag vill först och främst tacka min man Aslan för hans stöd och insats för att förverkliga detta arbete.

Ett stort tack riktar jag också till alla barn och pedagoger som låtit mig få ta del av och lärt mig om vardagen i förskolan. Jag tackar även mina studiekamrater för deras goda idéer och givetvis mina lärare och min handledare för deras kloka synpunkter.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	1
FÖRORD	2
1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	5
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
3. TEORIANKNYTNING	7
3:1 Vad är lek?	7
3:2 Kommunikation	9
3:3 Språk i sammanhang	12
3:4 Styrdokument på förskolan	13
4. TIDIGARE FORSKNING	14
5. MATERIAL OCH METOD	16
5:1 Reliabilitet och validitet	17
5:2 Forskningsetiska principerna	18
5:3 Observationer	19
6. ANALYS OCH RESULTAT	20
6:1 Observation 1: Flerspråkighet	20
6:1:1 Analys av observation 1	21
6:2 Observation 2: Kroppsspråket	23
6:2:1 Analys av observation 2	24
6:3 Observation 3: Estetiska språket	26
6:3:1 Analys av observation 3	26
6:4 Observation 4: Verbala språket	28
6:4:1 Analys av observation 4	29
6:5 Sammanfattning av analys och resultat	30
7. DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING	31
7:1 Vidare forskning	32
8. KÄLLFÖRTECKNING	33

1. INLEDNING

Människan har förmågan att lära och utveckla sig själv som medmänniska, vilket leder till att vi lär oss något varje dag. Ett utav de viktigaste saker som jag har fått lära mig under min utbildning är att jag har blivit mer medveten om lekens betydelse för barnets utveckling och kunskapsinläring. Jag har valt att studera förskolebarn i åldrarna 4 och 5 år. Små barn, 1-3 åringar, kan ibland kännas enklare att studera för att de kan vara mer nyfikna och spontana än äldre barn. Samtidigt tycker jag utifrån mitt undersöknings syfte, att det kan kännas nog så svårt att förstå vad ett litet barn gör och säger och vad det menar med sina lekar eller sina handlingar. Det kan vara svårt att tolka deras kommunikation och man kan lätt hamna i en situation där man tillskriver de små barnen känslor och upplevelser.

Under min VFU vistelse har jag kommit barnen nära och där märkt på vilka olika sätt som barnen kommunicerar med varandra. Kommunikationen mellan barnen sker både verbalt och kroppsligt, och verkar uppfattas på olika sätt av barnen beroende på leksituationen. Det egentligen enda konkreta sätt de verkar ha att kommunicera med varandra är genom leken. Därför kommer min undersökning främst att handla om barns lekar och dess betydelse för barnen. Därefter kommer jag också att belysa med hjälp av mina undersökningar och iakttagelser, på vilket sätt barnen kommunicerar med varandra genom leken. Eftersom Läroplanen ska vara grunden i lärandet, ger den oss betydande svar på leken och dess betydelse. I *Läroplanen för förskolor* står det att:

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande ska prägla verksamheten i förskolan. I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter." (Lpfö 98, reviderad 2010:6).

1.1 Bakgrund

Leken är således ett uttryck för mycket mer än bara små barn som spenderar sin tid med att göra oväsentligheter, vilket kanske vuxna kan se det som. Fortfarande idag världen runt, lägger inte vuxna mycket tid åt att fundera över barnens lek, när det finns andra livsnödvändiga saker att ägna sin fokus på. Men man kan trots de svåra förhållandena barn har, ändå se hur de lyckas i de mest förfärliga situationer, att hitta på nya sätt att leka. Några leksaker är heller inte nödvändiga för barn, naturen tillhandahåller massor med leksaker för det fantasifulla och kreativa barnet. Jag kan också utgå ifrån min egen barndom, då jag inte hade några leksaker alls, utan byggde saker från det vi hittade utomhus. Några stenar kunde lätt användas till olika typer av brädspel, där brädan enkelt kunde ristas i marken. Stenarna kunde användas som kulor, eller till olika former av stenspel. En vanlig träbit kunde efter lite arbete bli en mindre båt som flöt utmed vattnet, när rikligt med regn ansamlas likt en mindre flod. Vår enda begränsning var vår fantasi, och eftersom vi alltid var flera barn, så var det alltid någon som hade en fantasifull och kreativ idé. Dagens förskolor är ur den synpunkten bra eftersom de rymmer flera barn av olika bakgrund. De blir alla ett slags komplement till varandra. Min bakgrund och de goda minnena jag har från min barndom och leken därtill, har varit ytterst orsak till att jag valt att titta närmare på barnen i deras lek. Det är intressant att se hur barnen leker och hur de kommunicerar med varandra i leken. Kunde det vara så att barn i andra länder leker annorlunda, men den frågan besvarades ganska fort. Barn är barn varsohelst i världen, och de uttrycker sig genom leken.

Barn i leken har det skrivits en hel del om i litteraturen, det finns också en hel del forskning kring barn och deras interaktion i leken. Viss forskning berör också språket, men vad jag kanske saknar är hur barnen på en svensk förskola, utan någon interaktion av utomstående, kommunicerar i leken, och hur leken utvecklas och åt vilket håll den går. Vilka typer av kommunikation finns det och hur kan det se ut? Vygotskij (1995) är en författare som jag gärna refererar flitigt till. Hans forskning visar hur barnen leker, lekens betydelse för barnen och deras utveckling. Barnens kreativa förmåga verkar inte ha någon övre gräns, och deras sätt att få fantasin att flöda har också till stor del att göra med vad barnen kommer in i leken med. Alltså vad barn har för tidigare erfarenheter, sådant som de har tagit med sig från vuxenvärlden eller lek som de har varit med om tidigare, kort sagt det vi kallar för erfarenhet hos vuxna.

Löfdahl (2004) är en annan författare jag också gärna återkommer till. Hon har med hjälp av tidigare forskning, från bl.a. Vygotskij och Sutton-Smit, sammanfattat deras arbeten och inflikat med egna reflektioner. Hon bygger vidare på tidigare forskning och inflikar med egna teorier om språket och kommunikationen mellan barnen. Att språket utgör en viktig handling i barnens sociala utveckling, och att kommunikationen kan bestå av både verbala och icke verbala handlingar.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Det övergripande syftet med studien är att närmare undersöka sambandet mellan lek och kommunikation och klargöra hur förskolebarn kommunicerar i leken. Jag har för avsikt att även undersöka hur barn kommunicerar inom lekens ramar och hur de går tillväga när de ska göra sig förstådda. Språkets betydelse och hur det används i kommunikationen är en annan del av undersökningen, där jag tittar närmare på barnens kommunikation med varandra genom flerspråkighet, kroppsligt, estetisk och verbalt.

Följande frågesällningar utifrån syftet är att:

- På vilket sätt synliggörs förskolebarns kommunikation i specifika leksituationer?
- På vilka olika sätt använder barnen sitt verbala och icke- verbala språk i leksituationen för att kommunicera?

3. TEORIANKNYTNING

Frågeställningarna för studien är hur förskolebarn kommunicerar med varandra i leken och hur de uppfattar varandra, samt sambandet mellan det verbala och icke verbala språket. Jag har fördjupat mig i ämnet genom att bearbeta relevant litteratur. Under rubrikerna 3:1 till 3:3 ska jag försöka redovisa hur olika forskare beskriver och närmar sig just min frågeställning. Jag har även läst styrdokumentet med fokus på det som står skrivet angående lek och kommunikation. Det kommer att stå om det under rubriken 3:4.

3:1 Vad är lek?

I denna del kommer jag att skriva olika tankar kring vad lek betyder och vad lek betyder för barnen i förskoleåldrar.

Olika teoretiker har svårt att ge en exakt förklaring till leken, men synen på leken har betraktats på olika sätt genom tiden, därför hjälper de teoretiska kopplingarna oss att förstå hur leken har blivit en viktig del av barns vardagsliv. Löfdahl (2004) beskriver utifrån Sutton-Smiths teori i sin bok *Förskolebarns gemensamma lekar – mening och innehåll*, att det är svårt att ge lek ett entydigt begrepp för att de olika forskare som studerar leken har olika fokus. Några studerar kroppen, några beteendet eller tänkandet och andra studerar erfarenheter eller språket i leken. Enligt författaren Löfdahl är det gemensamma för forskarna att alla använder de ordet lek i sina studier och förknippar detta med aktiviteter som barn gör, samt som anses viktiga för deras utveckling (2004:33). Löfdahl (2004) framhåller i sin bok att lek är ett redskap som pedagogerna kan observera och bedöma barns utveckling med. Författaren menar också att lek är en aktivitet där barnet kan träna på sin sociala och kognitiva utveckling samt också sin förmåga att lära (Löfdahl, 2004:39).

Den ryske pedagogen och psykologen Lev Vygotskij (1995), beskriver i boken *Fantasi och kreativitet i barndomen*, sin teori om lek som barnets skapande, utveckling av detta skapande och den kreativa process som redan finns i barns lekar. Han menar att barnet tolkar, dramatiserar och ger sina upplevelser liv i leken, vilket leder till att de utvecklar sin förmåga att dramatisera, teckna och skapa litterärt (Vygotskij 1995:9). Enligt Vygotskij (1995) fungerar barnens lek ofta som ett eko av vad de har sett eller hört från vuxna. Han menar att barnen återskapar i sina lekar vad de redan sett eller hört, men vidare tycker han att barnets lek inte är en enkel minnesbild av det upplevda, utan en kreativ bearbetning av upplevda intryck och

därav skapandet av en ny verklighet, som motsvarar barnets egna behov och intressen (Vygotskij 1995:15–16). Vygotskij ser inte bara leken som det viktiga, utan poängterar även det omedvetna som barnet kommer fram till som objektivt nytta. Precis på samma sätt som vi vuxna hjälper barnet att stimulera och styra deras skapande reaktion (Vygotskij 1995:74,75).

Johansson och Pramling Samuelsson (2003), skriver i sin bok *Förskolan - barns första skola!* att teori går ut på att leken är barnets naturliga aktivitet som barnet måste få frihet att uttrycka, bearbeta och kunna utveckla sitt inre behov med eller utan vuxnas inblandning. Vidare framhåller författarna att leken är viktig för barns utveckling och meningsskapande. I leken kan barnet få möjlighet att stimulera sin fantasi, förbättra sin kommunikation och förmåga att samarbeta och lära sig lösa problem. Johansson och Pramling Samuelsson (2003) skriver i sin bok att Sutton-Smiths forskning syftar till att fokusera på hur leken bidrar till växande, utveckling och socialisation hos barn. Resultatet från studier av barns lek tillsammans med omgivningen enligt författarna visar att små barn, från cirka två års ålder, aktivt deltar i fantasilekar, men i fyraårsåldern förmår att identifiera och förstå andra personers perspektiv genom att kunna föreställa sig hur en annan människa uppfattar en händelse (Johansson & Pramling Samuelsson 2003:169–170).

Knutsdotter Olofsson (2001) skriver i sin bok *Lek för livet* att de flesta forskare verkar vara överens om att det inte är produkten som är det viktiga när barn leker, utan det är själva processen, ”medel dominerar över mål” (Knutsdotter Olofsson 2001:13). Författaren menar att det är den inre lusten som styr och belöningen är själva leken.

Knutsdotter Olofsson (2003) har skrivit i sin andra bok *I lekens värld* under kapitlen *Vad är lek*, att leken ger mening utöver det vardagliga och de barnen som har lärt sig leksignalerna, kan när som helst gå in i leken. Författaren betonar vidare i sitt kapitel att leksignalen är ingen kort signal, utan ett uttryck för uppfattningen, förhållningssättet till verkligheten och tolkningen av det som sker så länge leken varar. Hon menar att leksignalerna hjälper oss att förstå om det som händer är lek eller inte och sätter en ram runt det som sker. Innanför den ramen råder lekens logik. I samma kapitel skriver Knutsdotter Olofsson (2003) att lek är både på riktigt och på låtsas och i leken sker ett möte mellan den yttre världen och den inre. För att kunna leka måste man ha upplevt lekens medvetandetillstånd och kunna försätta sig i det, dvs. att vissa barn enligt författaren behöver mycket stimulans för att kunna gå in i leken och däremot andra kan försätta sig i lekens medvetandetillstånd på mindre än en sekund (Knutsdotter Olofsson 2003:6–22).

Grönvall (1990) skriver i sin bok *Utan lek inget liv*, att det är i leken barnet upptäcker sin förmåga och intressen samt sin styrka och svaghet och de får möjligheten till att utvecklas emotionellt, socialt, fysiskt och intellektuellt. Enligt författaren utvecklas barnet emotionellt när de blir medvetna om sina känslor och hur de ska hantera sina känslor. Leken gör att barnet lär sig om andra människors och om sin egen känslomässiga reaktioner. Författaren anser att under leken får barnet tillfälle att praktiskt undersöka, utforska och handskas med sina känslor, dvs. när barnet leker mamma, får de närheten och upplevelsen av hur det är att vara mamma. Grönvall förklarar barnens sociala utveckling som i samspel med andra vuxna och genom leken. Författaren anser att barnens sociala färdigheter gör att barnet lär sig det uppförande som är acceptabelt i samhället som de lever i och samtidigt lär sig effekten för sitt uppförande (Grönvall 1990:11-13).

Fysisk utveckling menar Grönvall (1990) är att klättra, hoppa, fånga och kasta. De aktiviteterna ökar den fysiska utvecklingen, både de stora och små musklerna samt att koordinationen utvecklas. En förutsättning för utveckling blir då leken (ibid.). Det sista som Grönvall (1990) nämner i sin bok *Utan lek inget liv* är den intellektuella utvecklingen som stegras genom leken. Enligt författaren, när det ges möjlighet till barnet för att experimentera, granska och upptäcka världen, förstärks deras förståelse och det de har lärt sig samt en nyfikenhet som kan följa med hela livet utvecklas (ibid.).

3:2 Kommunikation

Här kommer jag att beskriva olika teorier kring begreppet kommunikation, hur det uppfattas i leken och vad forskarna har för synpunkter på detta.

Enligt nationalencyklopedin definieras kommunikation som överföring av information mellan människor, djur, växter eller apparater. För att kunna kommunicera krävs ett språk eller en kod, där informationen som ska överföras uttrycks samt ett fysiskt medium varigenom informationen överförs. För människan innebär kommunikation en förutsättning för psykisk, social och kulturell utveckling (Nationalencyklopedin, sökord: Kommunikation, 2011-11-11)

Löfdahl (2004) beskriver att det är tack vara kommunikationen som leken får sin betydelse och fortsätter med att barn är medvetna om den betydelse som deras kommunikation har för leken. I detta kapitel betonar författaren vikten av att ha kunskap i hur barn kommunicerar

med varandra, kännedom om lekens sociala dimension måste förekomma, på det sättet läggs en grund för hur lekens innehåll kommer till. Löfdahl (2004) anser även att de gemensamma lekarna som äger rum i barngruppen, fordrar olika former av kommunikation. Den kan innefatta, både de verbala och kroppsliga handlingar som tolkas och förstås tillsammans i barns lekhandlingar. De kroppsliga handlingarna kan bestå i vanliga kroppsliga rörelser, vanligtvis kallat för kroppsspråket. Vidare kan det också bestå av andra uttrycksformer, såsom ansiktsuttryck och ögonens rörelser. Röstens olika tonfall utan egentligt tal kan också räknas in som icke verbal kommunikation. Det icke verbala språket är omfattande och innefattar en mängd olika uttrycksformer (Löfdahl 2004:kapitel 1).

Löfdahl (2004) berättar att deltagarna, barnen som leker, måste inneha en kommunikativ kompetens för att kunna få en möjlighet att tolka och medverka i en leksituation, samt för att leken ska ha potential till att utvecklas. Med kommunikativ kompetens åsyftar Löfdahl att barnen behöver en djup kunskap och utvecklade färdigheter för att kunna tillgodose alla de olika kommunikationsbehov individen har. Författaren menar att barn utvecklar en rad olika strategier för att passa in i leken och på så vis tvingas de att skapa och testa antaganden om vad deras kamrater menar, vilket gör innehållet i leken till en gemensamt konstruerad föreställning. Löfdahl skriver utifrån Bakhtin som hävdar att i en kommunikation är alla aktiva deltagare och alla är på sätt och vis sammankopplade med varandra genom kommunikationen (Löfdahl 2004: kapitel 1).

Löfdahl (2004) betonar att kommunikation används av barnen för att styra och kontrollera leken och deltagarna i leken. Men barnen utvecklar och skapar en gemensam lek trots den styrande deltagaren i leken. Barnen ska ha samma erfarenheter och intresse för leken, för att den ska utvecklas och för att kunna leka tillsammans. Om barnen inte har samma erfarenheter och intresse kan det leda till att leken inte utvecklas, men om det är samma, då leder det till att de kan skapa sin fantasivärld där barnen tillsammans kan transformera föremål. Eftersom barnen har samma intresse kan föremålet skapas och synliggöras av alla deltagare i leken (Löfdahl 2004:133).

Vygotskij (1995) beskriver hur barnet utvecklar sin förmåga i estetiska ämnen. Här är dialogen, kommunikationen med den vuxne en nödvändighet för lärande. Vygotskij påpekar två grundläggande typer av handlingar, reproduktiva samt kreativa (Vygotskij 1995, kapitel 1). Vygotskij anser att vi utvecklas genom våra tidigare erfarenheter och skriver att "Hjärnan är inte bara ett organ som bevarar och reproducerar våra tidigare erfarenheter, den är också ett

organ som kombinerar, som kreativt bearbetar och skapar nya situationer och ett nytt beteende av element ur dessa tidigare erfarenheter” (ibid. sid,13). Författaren betonar vikten av att både reproducera och skapa nytt, då kommer erfarenheterna genom de nya tankarna. Erfarenheter skapar man överallt, i hemmet, i klassrummet, i matsalen, på rasten osv. Vygotskij menar att det är nödvändigt att vidga barnets erfarenheter om vi ska lägga en bra grund för deras skapande verksamhet (ibid.).

Knutsdotter Olofsson (2001) beskriver att man måste kunna förhålla sig till verkligheten på lekens premisser om man ska kunna leka. Det är viktigt att kunna kommunicera med sina "medlekare" genom att själv vara i stånd till att signalera "detta är lek". Samtidigt måste man också kunna tolka de andras leksignaler (Knutsdotter Olofsson 2001: 20-25).

Grönvall (1990) framhäver att lek är ett samspel och börjar i form av ögon- eller kroppskontakt med en eller flera personer. Det som är viktigt för barnen är att känna förtroende och få en gemensam förståelse för varandra (Grönvall 1990:18). Vidare hävdar författaren att barnen bör få en känsla av att förstå varandra och föreställa sig varandras situationer. Hon skriver att alla människor är olika och tolkar därför informationen på olika sätt, varför det är viktigt för barnen att ha förståelse och respekt för varandra. Enligt Grönvall (1990) är rollekar en möjlighet för barnen att få kunskap om verkligheten och presentera olika personer i leken. Hon menar att när barnen leker i rollekar utgår de utifrån det som de har erfarenheter av eller det som de inte har erfarenheter av. I leken är barnen fria och bestämmer själva och de kan pröva sådant som de vanligtvis inte får göra (Grönvall 1990: 33-34).

Grönvall (1990) framhåller även att i en pågående lek kan de barn som leker bli störda av de barn som vill ingå i leken. Resultatet blir då att vissa barn som är med i leken vill inte fortsätta leka. Det är vanligt i förskolorna att vuxna ingriper i deras lek och försöker bestämma hur det ska gå till. Dessa störningar kan enligt författaren leda till att barnen slutar att leka (Grönvall 1990: 38).

Benn (2003) antyder att barn lär sig av vuxna och andra barn i sin omgivning, genom att titta, lyssna och kommunicera. I förskolan kan det enligt författaren ibland finnas en tveksamhet eller rentav en negativ inställning till att barn tittar på varandra, det kan uppfattas som att härma. Men författaren påpekar att detta bör anses vara att barn kan inspireras av varandra, utmanas av varandra och lära av varandra genom kommunikation och samspel med omgivningen (Benn 2003:116).

3:3 Språk i sammanhang

Denna del består av olika författares teorier med utgångspunkt i språket och hur språket uppfattas, samt dess betydelse för barnens kommunikation i leken.

Boken *Lösningssinriktad pedagogik – för en roligare skola*, i kapitlet "Språkets betydelse", skriver författarna Måhlberg och Sjöblom (2001) att språket betraktas i dagens samhälle som ett av människans och pedagogernas främsta verktyg när det gäller utveckling av olika samtalsformer. Författarna menar att med samtal får man nya insikter som lockar fram möjligheter och som hjälper till att utveckla det gemensamma tänkandet. Människorna använder språket som en bro och en förutsättning för tänkandet (Måhlberg & Sjöblom 2001:103) Måhlberg och Sjöblom berättar i samma kapitel, om den ryske pedagogen och psykologen Lev Vygotskij tankar och beskriver att enligt Vygotskij har språket minst tre funktioner för barnets utveckling.

- Den inre dialogen ger barnet en möjlighet att ”reorganisera det visuella fältet”.
- Barnet blir mindre impulsivt och kan planera sina handlingar.
- Det ger barnet möjlighet till självkontroll.

Måhlberg och Sjöblom (2001) framhåller även att språket, förutom själva orden, består av många olika delar så som tystnad, olika ansikts- och kroppsuttryck och alla de gester människorna använder sig av. Författarna antyder att i den verbala dialogen kan vi använda de ord vi finner mest lämpliga för specifika tillfället och vi får olika resultat och svar, beroende på hur vi använder och sätter samman orden. Vidare beskriver författarna att barnets tankar formas av det språk som omger dem och hur de påverkas av det (Måhlberg & Sjöblom 2001:104).

Benn (2003) skriver att språket och interaktion med omvärlden har en stor betydelse för barns lärande. De syftar både till det språk som talas med ord och det språk som talas med kroppen. Författarna menar att språk och kommunikation har beskrivits som en linjär process, dvs. att ett budskap kodas och skickas av sändaren och mottas och avkodas av mottagaren. Denna kommunikation kan ses som en dialog eller ett möte (Benn 2003:118). Björklund och Elm framhåller att barnets förmåga till kommunikation utvecklas utav olika former av lek, där barnet lär sig att förstå mångtydiga signaler och att behärska det talade ordet. Tillsammans med andra barn får de tillfälle att uttrycka tankar och känslor. Författarna menar att barnen

måste uttrycka sig så att andra barn förstår vad de försöker säga och även de måste förstå vad de andra barnen säger (Björklund & Elm 2003:140-141).

Bjar och Liberg (2003) skriver att människorna kommunicerar med varandra för att skapa mening och för att göra sig förstådda och förstå andra. De anser att med hjälp av både verbala och icke verbala uttrycksformer, som talspråk, rörelser, bilder och formler, sker det meningsskapande, dvs. att människorna skapar tillsammans en förståelse och kunskap om vad som har hänt och vilka som har deltagit. På det sättet kan man enligt författarna uppnå olika typer av mål såsom att visa intresse för varandra genom att tala med varandra eller berätta något till varandra (Bjar & Liberg 2003:18–19).

Löfdahl (2004) utgår ifrån Bakhtin att dialogen består av tre delar, ett yttrande, dess respons och relationen som sker mellan människor. Ett yttrande är en del av kommunikationen och beroende av att andra deltar i den. Bakhtin anser att när lyssnaren förstår den språkliga meningen så blir han eller hon samtidigt aktiv och ger respons på något vis, som tyst förståelse eller ett uttalat svar. När en person yttrar sig förväntas det ett svar och inte en kopia av ens egen idé. Enligt Bakhtins är det viktigt att ge respons på ett meningsfullt sätt och inte ge ett otydligt svar. I lek förekommer det att barnen talar samtidigt, de avbryter varandra och ger inte varandra tillfälle att tala klart. Det kan leda till att barnen inte kan få ett gemensamt meningsskapande (Löfdahl 2004:140).

3:4 Styrdokument på förskolan

I Läroplanen för förskolor *Lpfö 98, rev 2010* står det att förskolan ska främja leken och det är genom leken som barnen ska ges möjlighet att öka och ta till sig kunskaper. Förskolan ska ge barnen en stadig grund att stå på så att barnen kan utveckla tilltro till sin egen förmåga, som lärande och skapande individer. Vägledning och stimulans är viktigt för att barnen på egen hand ska erövra nya kunskaper och insikter. Olika språk och kunskapsformer skall balanseras så att lärandet bildar en helhet. I *Lpfö 98, rev 2010* står det vidare att barnen ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö (*Lpfö 98, rev. 2010 s.7*).

I *Lpfö 98, rev.2010* kan man också läsa att förskolan är en social miljö som främjar till att utveckla barnens sociala och kommunikativa kompetens. Barnen ska på egen hand kunna undersöka en fråga och söka svar och lösningar. Leken är i det sammanhanget en viktig förutsättning för barns utveckling. Med hjälp av leken kan varje enskilt barns fantasi, empati och kommunikation utvecklas och främjas. Vidare står det i *Lpfö 98, rev.2010* att i leken får barnen möjligheten att reflektera över händelser, berätta om sina känslor och tidigare kunskaper, vilket kan vara en viktig förutsättning för pedagogerna att främja barnens utveckling (*Lpfö 98, rev.2010* sid, 33).

4. TIDIGARE FORSKNING

Denna del innehåller tidigare forskning som har koppling till min studie. Jag kommer att ta upp två forskare, Hjorth (1996) *Barns tankar om lek. En undersökning av hur barn uppfattar leken i förskolan*, Löfdahl (2004) *Förskolebarns gemensamma lekar – mening och innehåll*, som jag tycker är mest relevanta för min studie. Det förekommer en del forskning kring lek och samspel, men dock finns få relevant forskning om hur förskolebarnen kommunicerar i leken och uppfattar varandra både genom verbala och icke verbala uttrycksformer. Jag har under rubriken "Teorianknytning" använt mig utav Löfdahls bok.

Hjorth (1996) skriver att barnen bär med sig till förskolan, sina tankar, erfarenheter och fantasier som de vill få bekräftade och vill ge uttryck för i sin lek. Vidare betonar författaren att leken är barnens viktigaste redskap och genom lek möter de utmaningar och söker sig till varandra på förskolan. Det är leken och vännerna som lockar barnen samt med hjälp av leken kan barnen förstå sig själva och sin omgivning. Författaren anser att i leken skapar barnen en egen värld och deltar i olika lekprocesser, som är formade utifrån deras egna anspråk (Hjorth 1996:11).

Hjorth (1996) skriver i sin studie att oavsett ålder leker barnen likadana lekar, men författaren anser att de yngre barnen upplever mest handlingar i leken, medan de äldre barnen uppmärksammar de sociala relationerna och den sociala hierarkin. Därefter kommer, enligt Hjorth, de inre sociala relationerna som står i centrum, som exempelvis moraliska och emotionella frågor. Vidare framhåller Hjorth att barnens behov och motiv påverkar deras utveckling, såsom rollekar. Barnen får möjlighet att göra något som någon vuxen gör i omgivningen (Hjorth 1996:50–54). Författaren tar upp en del om regellekar och rollekar i sin studie. Det är lekens uppgift och reglerna som gör att barnen vet vad de ska göra i en regellek.,

medan rollekar har betydelse för roller och situationer i leken. Hjorth påpekar även att genom regelleken kan barnen utveckla sin personlighet och sitt medvetande, som exempelvis de lär sig att kunna fungera i förhållande till sina vänner och samtidigt lär de sig att behärska normer och riktlinjer. Författaren skriver vidare att barns tankar utvecklas också genom leken och att barn tillägnar sig kunskap genom leken (Hjorth 1996:59–62).

Hjorth (1996) har kommit fram till att genom lek utvecklas många saker, men det viktigaste resultatet är, förmågan att se andra människors perspektiv, lära sig, förstå och använda regler samt utveckla sin egen självkänsla och självständighet. Hon antyder att barnen lär sig i leken, men utan att egentligen veta om det. De leker för att leka, syftet är inte att lära sig något. Hjorth tar även upp i sina resultat, att barnen i leken kan förverkliga sina önskningar och fantasier genom att själv skapa lekar och sedan utforma lekarna. Hon menar att barnen upplever samhörighet och har förmåga att vara här och nu i leken, utan tanke på framtiden (Hjorth 1996:196–198).

Löfdahl (2004) utgår i sin bok från barnen och deras lek på dess egna premisser och med fokus på barnens gemensamma meningskapande, erfarenheter och kompetens. Författaren skriver vidare att leken har stor betydelse i förskolan, både som arena för gemensamt meningskapande och som ett sammanhang för barnens utveckling av kunskaper och lärande. Löfdahl vill ge svar på frågorna om *vilka* kunskaper och färdigheter barnen uttrycker i leken och *hur* det gemensamma meningskapandet sker (Löfdahl 2004:7). Utgångspunkten i författarens undersökning är, enligt henne, att barn är kompetenta och gör egna antaganden om världen och sin lek. Vidare vill hon ta reda på hur barn ser på sin egen lek, vad de upplever som viktig och i vilka leksituationer meningskapande sker.

Resultatet visar enligt Löfdahl att leken är spontan och innehållet formas och får sin relevans i stunden. Leken är flertydig och får delvis olika uppfattningar och tolkningar av barnen men inom en gemensam lekvärld. Hon har även kommit fram till att barnen framförallt har känslor i anslutning till leken och stor del handlar om att vara rädd, ledsen, sur och arg (Löfdahl 2004:71).

5. MATERIAL OCH METOD

Mitt arbete kommer att bygga på en kvalitativ inriktad forskning, som ska innehålla datainsamling i form av fältanteckningar och observationer. Den kommer dessutom också att innehålla tolkande analyser som kallas ”Hermeneutik” enligt Patel och Davidson (2003:28). Patel och Davidson menar att hermeneutik uppfattas som tolkningslära och är numera en vetenskaplig riktning där man studerar, tolkar och försöker förstå andra människors handlingar. Författarna skriver även att människor har intentioner, avsikter, som yttrar sig i språk och i handling och vilket det går att tolka och förstå innebörden av (Patel & Davidson 2003:29). Enligt Kullberg (2004) innebär kvalitativ forskning att man försöker få en djupare inblick av människors tankar och kunskaper inom det område som man undersöker (Kullberg, 2004:56). Patel och Davidson anser att syftet med en kvalitativ undersökning är att skaffa en annan och djupare kunskap. Vidare skriver de att kvalitativa undersökningar kan vara tids- och arbetskrävande vilket jag har erfarit vid arbetet med min studie. De skriver att man bör vara väl förberedd genom att noga välja ut vilka metoder och vilket innehåll man vill få reda på (Patel & Davidsson, 2003:82, 118-119), vilket jag också i möjligaste mån har försökt att efterleva.

Jag har valt att närmare observera förskolan Hilal och dess avdelning Humlan som består av 21 barn i åldrarna 4 och 5 år. Förskolan ligger i ett mångkulturellt område men ett flertal av barnen på förskolan har svensk bakgrund. Jag har först tagit kontakt med förskolans rektor och berättat om observationens syfte. Sedan har jag tagit kontakt med personalen och bokat en tid för att berätta lite mer i detalj om mitt syfte och samtidigt passat på att presentera mig för barnen så att de ska känna sig bekväma när jag kommer att vara där under de kommande åtta dagarna. Personalen har varit lite osäkra även om rektorn och jag själv har berättat om observationens syfte och de etiska reglerna som denna kräver, och att jag också har skrivit under papper med tystnadsplikt, för att de inte ska känna sig hotade på något sätt.

Enligt Patel och Davidsons (2003) är observation en vetenskaplig teknik som framförallt är användbar när man ska samla information inom områden som berör verbala och fysiska handlingar mellan individer i naturliga situationer. Vidare skriver författarna att fördelen med observationen är att man är oberoende av individers villighet att lämna information och även att den kräver mindre form av aktivitet och samarbete av de individer som man observerar (Patel & Davidson 2003:87–89). Fokus på min observation ligger på att se hur barn kommunicerar med varandra när de leker, varför denna vetenskapliga teknik är mest lämplig

för mig. Jag har främst valt att observera den fria leken för att se hur barnen kommunicerar utan att styras av vuxna och hur de använder både det verbala och icke verbala språket. Observationstiden på förskolan fördelades över åtta dagar. Mina iakttagelser och dokumentationer har varit mest inomhus och utanför avdelningen, samt på gården där barnen är mer aktiva för att få så mycket information så möjligt. Efter att jag har gjort min observation, går jag in till personalrummet för att skriva ned mina iakttagelser. Inne i personalrummet stör jag inte barnen i deras lek och personalen under deras arbete. Enligt Patel och Davidson (2003) är det en fördel att skriva ner sin observation medan den är färskt i minnet. Författarna menar att ju längre tiden går innan man börjar skriva desto svårare är det att få ett "levande" förhållande till sitt material (Patel & Davidson 2003:119).

Medan barnen har lekt passade jag på att ha informella intervjuer med personalen, där jag har frågat om barnens intresse och bakgrund. Pedagogerna är de som har bäst kännedom om barnen och deras bakgrund, därför har det blivit naturligt att också tala med dem. Men för att strukturera upp en mer organiserad faktainsamling och för att lära känna barnen ännu bättre, har jag också bokat tid och intervjuat en pedagog som har ansvar för barnen på avdelningen Humlan. Intervjun består av fakta om barnens bakgrund och vilket språk som de talar, samt vilka intressen barnen har när de leker. Intervjufrågorna har jag i förväg formulerat utifrån undersökningens syfte. Jag har valt att använda en diktafon och ett anteckningsblock som intervjumaterial för att enkelt kunna återge de fakta som framkommit under intervjuens gång på ett korrekt sätt. Enligt Patel och Davidsson (2003) är användningen av teknisk materiel ett bra stöd för att kunna återberätta intervjun och sedan använda dess information (Patel & Davidsson, 2003:119). Patel och Davidsson (2003) anser vidare att syftet med kvalitativ undersökning är att skaffa en annan och djupare kunskap.

5:1 Reliabilitet och validitet

Undersökningen har inneburit att närmare observera förskolebarnens kommunikation i leken och hur de uppfattar varandra. Jag har vidare observerat barnens verbala och icke verbala relation i leken. I och med att kriterierna för undersökningen är från början fastställda råder ingen tvekan i vad som behöver undersökas. En undersökning med hög reliabilitet är enligt Thurén (1991) en undersökning som är utförd korrekt, och där man mätt det som har med frågeställningen att göra. I mitt fall vill jag observera hur förskolebarnen kommunicerar i leken med varandra, verbalt och kroppsligt. För detta krävs förskolebarn, med olika språkfärdigheter. Observationen måste också visa tillfällen där både verbal och icke verbal

kommunikation föreligger. Detta har uppnåtts i min undersökning, därmed anser jag att den har hög reliabilitet. Dock nämner också Thurén (1991:22) att om flera från varandra oberoende forskare kommer fram till samma slutsats, genom att använda samma metoder, ökar detta undersökningens reliabilitet ytterligare. I mitt fall kan jag stödja mig på liknande forskning som bedrivits i området. Givetvis är inte alltid deras kriterier exakt identiska med mina, och därmed kan man inte helt utgå ifrån att forskningarna inte kan helt styrka varandras reliabilitet.

Validitet i en undersökning är nog ett måste om man ska ha utfört en kvalitativ forskning. I annat fall är hela arbetet bortkastat. Thurén (1991:22) nämner ett exempel från 1800-talet där man hade en hög reliabilitet, genom att kriterierna för undersökningen var i förväg fastställda och noggrant genomförda. I detta fall rörde det sig om att mäta olika människors skallar och se om detta kunde ha ett samband med deras intelligens. Det visade sig dock att mätningarna inte hade någon som helst betydelse för intelligensen. Detta betyder att trots hög reliabilitet så saknade denna undersökning validitet. I mitt fall så anser jag att arbetet uppvisar en hög validitet. Barnens kommunikation gentemot varandra trots språklig begränsning, visade sig vara hög. Detta stämde också undersökningen igenom, i samtliga observationer kan man se att trots dessa begränsningar som nämnts ovan, så kan barnen kommunicera med varandra via sitt kroppsspråk.

I och med detta så anser jag att mitt arbete uppvisar både hög reliabilitet och god validitet.

5:2 Forskningsetiska principerna

För att få genomföra forskning ska man följa vissa regler. Vissa regler är oskrivna och följs vanligtvis av alla inom forskarvärlden, såsom att dela med sig av sin forskning. Andra regler bygger på hur man skriver ett forskningsarbete och hur upplägget är, men en annan viktig regel är den forskningsetiska principen, där etiken ligger till grund. Hur denna del ska vara har utarbetats genom årtiondena. Bara för ett tiotal år sedan kunde man utföra en hel del forskning som idag skulle vara absolut förbjudet. Vetenskapsrådet är de som idag tillhandahåller de regler som forskarna följer. Det finns omfattande information om vilka regler som gäller, men kortfattat skulle man kunna dela in dessa i fyra allmänna krav; informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet.

Informationskravet är som det låter, kravet att informera deltagarna om studien och dess syfte (Vetenskapsrådet 2002:7).

Samtyckeskravet betyder helt enkelt att de som ska delta samtycker till detta. De har helt enkelt rätt att delta eller att säga nej. Deltagarna har också möjligheten att bestämma hur länge de vill delta och har rätt att avbryta sitt deltagande när som helst (Vetenskapsrådet 2002:9).

Konfidentialitetskravet ställer krav på att data ska nedtecknas samt förvaras oåtkomligt för utomstående. Det är också viktigt med avrapportering så att man inte kan identifiera deltagarna (Vetenskapsrådet 2002:12).

Nyttjandekravet betyder att all insamlad data endast får användas av forskarna för studien och inte utlånas till annan verksamhet än den avsedda (Vetenskapsrådet 2002:14).

Min forskning har tagit hänsyn till alla dessa krav. Till att börja med har jag fått ett godkännande från rektorn. Rektorn har sedan låtit mig få presentera studien, dess syfte och mål för de berörda pedagogerna, som alla skulle godkänna min närvaro och jag har också skrivit under papper med tystnadsplikt. Jag har också presenterat mig för barnen på ett för de förståeligt språk, om vad jag heter, vem jag är och vad jag ska göra. De har alla fått svara på vad de tycker om detta också. Varje barn har också fått hemskickat ett informationsblad med all information som är nödvändig. Papprena har jag sedan samlat in med föräldrarnas skriftliga godkännande.

Givetvis har samtliga deltagare, haft en möjlighet att invända mot att delta, och informerats att de får hoppa av när som helst de vill. För att skydda barnens identiteter har fiktiva namn används, så gäller även skolan. Data som insamlats har endast jag haft tillgång till och efter studiens färdigställts, har de förstörts.

5:3 Observationer

För att förenkla och mer i detalj kunna observera barnen i sin lek, har jag valt ut mindre grupper med barn ur hela förskoleavdelningen. Dessa barn har jag sedan följt i hur de kommunicerar med varandra under leken och hur de uppfattar varandra, både ur verbal och icke verbal aspekt. De samtliga fyra observationerna kommer jag att presentera under rubriken "Analys och resultat".

6. ANALYS OCH RESULTAT

Under analys- och resultatdelen har jag förenklat för läsaren genom att omedelbart efter observationerna skriva en analys. Observationerna är rena iakttagelser utan närmare reflektion, men den hamnar således under denna rubrik. Med analysen närmar jag mig i min tolkning mer i detalj hur barnen kommunicerar med varandra, hur samtalen fortskrider oavsett om det är av verbal karaktär eller icke, samt hur det påverkar deras lek. Varje observation är givetvis unik och jag har valt ut de mest tydliga utav mina samtliga observationer. Dessa observationer behöver givetvis inte vara representativa för alla barngrupper på förskolor över landet, men ger nog en väldigt bra insyn i hur det kan se ut när barn kommunicerar med varandra i leken. Jag har försökt att utgå ifrån olika typer av kommunikation, flerspråkighet, kroppsliga språket, det estetiska språket och slutligen det rent verbala språket. Inget utav dessa kan bara plockas ut och granskas för sig själv, då samtliga former förekommer under ett samtal. Men jag har försökt att under varje observation lägga tonvikten på just det område som är av intresse. Slutligen vill jag nämna att observationerna är fyra till antalet som presenteras nedan, där vissa av barnen återkommer i de olika fallen. För att skydda barnens identiteter har fiktiva namn använts.

6:1 Observation 1: Flerspråkighet

Den första observationen sker på förskolans gård en förmiddag. Två barn som just har lekt i sandlådan, ställer sig upp. De talar med varandra på ett annat språk än svenska. Senare får jag via ett informellt samtal reda från en utav pedagogerna att de två barnen talade arabiska och var ursprungligen från Irak. De två barnen kan vi kalla Ahmed, 5 år, och Hasan, 4 år. Båda barnen står i lekhörnet som är nära förskolans ruschkana. Det är lite småregnigt och alla barnen har regnkläder på sig. Ahmed och Hasan talar livligt med varandra och gestikulerar med armarna. Ahmed visar sina byxor för Hasan och skrattar livligt. Hasan skrattar tillsammans med Ahmed och nickar bejakande på huvudet och pekar på Ahmeds reflexer som sitter på ytterkläderna. Medan dessa två pojkar pratar vidare livligt på arabiska och är upptagna med reflexerna på sina ytterkläder, ser jag ett annat barn som sitter vid ruschkanan. Han kan vi kalla för Sven eftersom han har en svensk bakgrund. Sven som är 4 år, tittar nyfiket på Ahmed och Hasan en stund innan han går fram till dem. Han ropar glatt medan han springer fram till dem, "titta, jag har också reflexer på mina byxor och de lyser med". Hasan tittar upp lite frågande medan Ahmed svarar, "vadå, har du, den lyser inte". Sedan vänder han sig mot Hasan och pratar vidare på arabiska. Sven bryter snabbt samtalet, "jo visst, de lyser i

mörkret, om en bil kommer". Hasan svarar, "inte lysa, bara se". Ahmed bryter in och säger till Hasan, "förstår du inte, den lyser inte nu, bara om det är mörkt". Hasan svarar på arabiska och nickar. Sven fortsätter livligt med i samtalet, "jo, pappa visade mig, hans bil lyser på kvällen, sen lyser mina byxor med". Hasan tittar på Sven och säger, "mina lysa mer mörk". Sven tittar lite förvånad på Hasan, "jag har flera reflexer, hur många har du?". Hasan talar på arabiska med Ahmed, om därefter böjer sig ned och verkar räkna sina reflexer, "fem" säger han. "Men jag har sex stycken" svarar Sven. "Mina stora", Hasan gör en stor cirkel med sina armar, Sven lyfter också upp sina armar, "min pappa är jättestor". Hasan försöker sträcka sina armar ännu mer, "mer stor", säger han. Sven tittar på Ahmed och säger "Ska vi leka?". Efter detta inlägg från Sven nickar de båda pojkarna med huvudet och de alla tre går tillsammans ned till ruschkanan och leker glatt vidare.

6:1:1 Analys av observation 1

Denna observation uppvisar till viss del att barn kan ana sig till vad konversationen handlar om, trots språklig begränsning. Att Ahmed och Hasan kommer bra överens med varandra är kanske inte så konstigt, med tanke på att de talar samma språk, i detta fall arabiska. Språket är människans främsta verktyg och det återkommer vid åtskilliga platser i litteraturen vikten av språket vid kommunikering människor emellan. Språket kan också vara till hjälp för barnen vid deras tänkande, då språket används som en bro individer emellan (jmf. Måhlberg & Sjöblom 2001:103). Men frågan är hur barnen med språklig begränsning kan kommunicera med varandra? Jag bör notera att på den förskola där jag befann mig, var det få barn som inte behärskade det svenska språket. Det enda tydliga exemplet var Hasan, som jag kommer att beröra mer nedan. Detta var dock den mest tydliga observation där sk flerspråkighet förekommer. Hasan som håller på att lära sig svenska och Sven som å sin sida inte kan arabiska.

Sven som på avstånd först hade iakttagit de båda barnen och i sin värld utgått ifrån att de talar om just reflexer. Han ser att han själv också har sådana, och finner i sig något som liknar de andra två pojkarna. Detta trots att han inte förstår vad de andra barnen talar om. Det intressanta här är att Sven sedan blir en del av denna kommunikation, trots vissa språkliga begränsningar. Svens reflexer blir en orsak för honom att närma sig de andra barnen. Barnen handlar impulsivt och behöver sällan några större anledningar till att närma sig andra barn. Barn har inte några referensramar att utgå ifrån vad gäller ageranden gentemot varandra i vuxnas tappning. I detta fall innebär det att Sven "tar för sig" och närmar sig de andra två

barnen anspråkslöst och utan några förningar. Grönvall (1990) beskriver detta också som att leken startar med någon form av ögon eller kroppskontakt mellan flera individer. Författaren menar dock att vikten av förtroende och tillit behövs för att leken och kommunikationen därefter ska kunna fortgå (Grönvall 1990:18). Vidare beskriver Knutsdotter Olofsson (2003) att barnen som har lärt sig leksignalerna, kan när som helst gå in i leken. Författaren betonar vidare att leksignalen är ingen kort signal, utan ett uttryck för uppfattningen, förhållningssättet till verkligheten och tolkningen av det som sker så länge leken varar. För att kunna leka måste man ha upplevt lekens medvetandetilstånd och kunna försätta sig i det, dvs. att vissa barn enligt författaren behöver mycket stimulans för att kunna gå in i leken och däremot andra kan försätta sig i lekens medvetandetilstånd på mindre än en sekund (Knutsdotter Olofsson 2003:6–22). Sven är ett gott exempel på ett barn som ganska fort sätter sig in i leken.

Jag nämner leken som en del av kommunikationen, i detta fallet konverserar Ahmed och Hasan visserligen om sina reflexer, men denna konversation föregår av att de har rullat runt i sandlådan och smutsat ner sina kläder, och när de gjorde rent dem började konversera kring sina reflexer. Det är svårt i barnens värld att strikt skilja åt konversationer, såsom vuxna gör, medan barn blandar leken och sina samtal glatt utan någon som helst begränsning.

Det är värt att notera också att kroppsspråket, det icke verbala språket, och indikatorn för Sven att påbörja konversationen, är en avgörande faktor. Kroppsspråk ersätter det verbala språket i kommunikationen i de fall som det verbala språket inte räcker till. Benn (2003) påpekar att i barnets interaktion med andra individer för lärandet, har språket en stor betydelse, både det språk som talas med ord och det språk som talas med kroppen. Författaren menar att språk och kommunikation är ett budskap som kodas och skickas av sändaren och mottas och avkodas av mottagaren. Denna kommunikation kan ses som en dialog eller ett möte (Benn 2003:118). Utifrån denna utgångspunkt kan man beskriva att Sven har något han vill säga, han vill vara med i kommunikationen, och utan lov så tränger han sig in. Han säger att hans reflexer också lyser och utgår således ifrån att de samtalar om samma sak. Här har vi ett ganska bra tecken på att Sven tror sig ha en uppfattning om samtalen mellan Ahmed och Hasan, trots att han inte kan arabiska. Ahmed som inte vet vad Sven talar om, reagerar givetvis förvånat. Men efter sitt korta svar till Sven fortsätter han att samtala vidare med Hasan. Här är ännu Sven inte inkluderad i samtalen och därmed leken.

Sven som nu har fått en verbal respons som han förstår från Ahmed, kontrar då givetvis med ett svar till. Därmed har också en språklig verbal uppfattning kommit igång, något som

initierades av kroppsspråket. Löfdahl (2004) fastslår att barn utvecklar en rad olika strategier för att passa in i leken och på så vis tvingas de att skapa och testa antaganden om vad deras kamrater menar. Vidare beskriver Löfdahl utifrån Bakhtin att i en kommunikation är alla aktiva deltagare och alla är på sätt och vis sammankopplade med varandra genom kommunikationen (Löfdahl 2004: kapitel 1). Ahmed och Sven samtalar vidare om reflexerna och Sven blir slutligen förstådd. Ahmeds förtydligande till Hasan om att Sven menar att reflexerna lyser i mörkret, är en bekräftelse på att han agerar delvis som tolk och att Hasan i sin tur inte riktigt hänger med i samtalet. Härefter kommer ett samtal igång mellan Hasan och Sven, där Ahmed ibland agerar som tolk, och ibland tolkar Hasan Sven på sitt sätt. Det kan delvis tydliggöras då Sven tvärt byter samtalsämne och börjar tala om sin stora far, medan Hasan fortfarande tror att det rör sig om reflexer. Man kan ana sig till att Hasan kanske känner sig lite utanför och därmed försöker sig på att kommunicera med Sven, med delvis mindre framgång. Sven är dock ett år yngre än Ahmed, och avslutar samtalet tvärt med att fråga om de ska leka. Sven blir härmed också antagen i gruppen, och det är ett tecken på att kommunikationen mellan barnen blir en del av deras lek.

6:2 Observation 2: Kroppsspråket

Den andra observationen tar plats efter att barnen kommer in från utomhusleken. Timmen är frilek, då barnen får tid på sig att leka fritt inomhus utan att pedagogerna interfererar med leken. Ett antal barn med svensk bakgrund talar med varandra, "ska vi leka bowling?". "Ja det ska vi". Barnen plockar fram leksaksklotet och käglorna och börjar placera dem. Ahmed står bredvid och tittar på, "får jag vara med?". Ingen utav de andra barnen svarar. Ahmed frågar igen, "får jag vara med?". Återigen inget svar. Ahmed ger sig sedan in i leken och hjälper till att ställa upp käglorna. "Får jag vara först?", säger han. "Nej", svarar en utav pojkarna, Låt oss kalla honom för Karl. "Lisa ska vara först", säger Karl. "Varför då?", frågar Ahmed. "Lisa vill alltid vara först", svarar Karl. Då tittar Ahmed på Lisa, "får jag vara först?". Lisa svarar inte, men istället för henne svarar Karl igen, "nej du får inte, Lisa ska vara först, eller hur Lisa?". Karl stannar upp och tittar på Lisa, som inte svarar, "du vill vara först eller hur?". Ahmed bryter in, "hon vill inte, hon säger ingenting". Karl höjer rösten och säger bestämt, "Ja hon vill, eller hur?". Han vänder sig mot Lisa, som då skakar på huvudet och kroppen åt höger och vänster. "Ser du, hon vill inte, hon säger nej", säger Ahmed med viss glädje i rösten, "hon skakar på huvudet". "Nej, hon vill. Hon skakar inte på huvudet bara, hon skakar kroppen också",

svarar pojken. Ahmed räcker fram leksaksklotet till Lisa, "Okej du kan börja, får jag vara efter dig." Då nickar Lisa på huvudet jakande och så börjar spelet.

6:2:1 Analys av observation 2

Andra observationen börjar med att några barn sinsemellan kommer överens om att leka leksaksbowling. Jag har märkt att förskolebarnen har väldigt lätt att sätta igång med en ny lek. Eftersom kommunikation är en viktig faktor som jag har tittat närmare på i denna undersökning, noterar jag självfallet att när det inte förekommer några språkliga begränsningar, verbala som icke verbala, har barnen enklast att via kommunikationen komma igång med just en ny lek. Detta kan också bekräftas av undersökningar från Löfdahl (2004), där hon beskriver att kommunikation, både verbal och kroppsliga handlingar är en förutsättning för barns lek. Grönvall (1990) framhåller att lek är ett samspel och börjar i form av ögon eller kroppskontakt med en eller flera personer. Det som är viktigt för barnen är att känna förtroende och få en gemensam förståelse för varandra (Grönvall 1990:18). Jag har i början av denna observation endast skrivit två rader av samtal som äger rum mellan barnen; några som vill börja leka, och andra som svarar ja. Att det inte alltid är lika lätt för andra barn med viss kommunikationssvårighet eller begränsning, att sätta igång med en ny lek, har jag kommit i kontakt med vid ett flertal gånger under mina observationer.

Ahmed, samma pojke som från första observationen, vill vara med i leken. Han har visserligen ingen språklig begränsning, men trots detta så får han ingen respons från de andra barnen, även om han försöker att fråga några gånger. Slutligen bestämmer han sig självmant att delta i leken. För barn att delta i en lek krävs det egentligen inte så mycket, dock är det av vikt att de andra barnen kanske är förberedda på ett eller annat sätt, att någon ska göra entré. Vissa barn kan vara blyga vid framträdandet och inte helt tydligt klargöra att de vill delta, medan andra barn, som i Ahmeds fall, väldigt tydligt visar med sin närvaro, både språkligt och kroppsligt att de vill delta (jmf. Ytterhus 2002:71-72). Att Ahmed tar för sig och börjar ställa upp bowlingkägglorna stör inte de andra barnen som fortsätter att ställa upp sina käglor. Enligt Grönvall (1990:38) kan barn som tränger sig på in i en lek, leda till att de andra barnen slutar att leka. I denna iakttagelse sker inte detta, men att Karl inte helt ut accepterar att Ahmed ska få delta, verkar klart när man observerar hans beteende. I detta läge har Ahmed redan blivit en del av gruppen, eftersom ingen av barnen klart har emotsatt sig det, trots att Karl kanske inte verkar helt nöjd.

Ahmed som gärna vill börja spelet, frågar först om han får börja. Karl som redan motvilligt verkar ha accepterat Ahmeds närvaro, kontrar starkt med att så inte är fallet utan att Lisa som alltid börjar spelet, ska så även nu få göra. Ahmed verkar inte acceptera detta utan ett klart verbalt svar från Lisa och vänder sig till henne med frågan om han kan få vara först. Det intressanta med Lisa rakt igenom hela observationen är att, hon inte yttrar ett enda ord, men trots detta ändå verkar få sig förstådd. Att inte kommunicera verbalt kan i sig också vara ett budskap, då det kan ges på flera olika sätt enligt Andersson (1999:184). Väl noterbart är att Lisa är fullt utvecklad språkligt, och jag har hört henne prata vid flera olika tillfällen utan några som helst problem. Karl verkar också vara mån om att Lisa får vara först, och frågan är om Karl är mer intresserad av att Lisa är först, eller av att Ahmed inte får vara först. Det visar sig dock att efter att jag talat med de andra pedagogerna, att Lisa brukar vanligtvis vara först när hon leker tillsammans med Karl. Således utgår jag ifrån att Karl i detta fall också räknar med att Lisa ska vara först igen. Språket och därmed kommunikation består av flera lager, där det verbala språket självklart är en utav dem, men det finns även andra ingredienser i detta, såsom tystnad, olika typer ansikts- eller kroppsuttryck, vidare gester med händer och likande (jmf. Måhlberg & Sjöblom 2001:104). Att Lisa inte svarar Karl när hon får frågan om hon vill vara först, kan vara ett tecken på ett tyst medgivande. Hon har alltid varit först tidigare och så förväntar sig nu också att vara. Att Karl tar hennes parti och för hennes vilja igenom, är också ett sätt att från hennes sida föra en icke verbal kommunikation med Karl. Medan Karl å sin sida tolkar Lisas icke verbala kommunikation, alltså hennes kropps språk, på sitt sätt.

Det är av vikt att ge respons på ett meningsfullt sätt och inte ett otydligt svar enligt Bakhtin utifrån Löfdahls tolkning (Löfdahl 2004:139-140). Och Ahmed kräver också ett verbalt svar från Lisa, som tydliggörs av observationen då han återkommer till att han vill ha ett verbalt svar och inte accepterar alltid Karls tolkning av vad Lisa menar med sitt kroppsspråk. Ahmed har sin egen uppfattning och tolkning av Lisas beteende, vilket bygger på hans egen erfarenhet. Eftersom han inte har lagt märke till, eller lagt någon större vikt i om Lisa varit först eller inte tidigare, finns inte hennes önskemål om att vara först i hans tankevärld.

Samtalet mellan Karl och Ahmed framskrider till att Ahmed slutligen ger upp sin önskan om att vara först. Detta troligen då han ändå har kommit med in i leken i efterhand, och då Karl har varit väldigt bestämd i att Lisa ska vara först. Det slutar med att Ahmed räcker fram leksaksklotet till Lisa och låter henne vara först, men avslutar med att fråga om han får vara efter henne. Lisa, återigen, utan att svara verbalt, med sitt kroppsspråk accepterar Ahmeds erbjudande. Rakt igenom hela observationen har inte Lisa sagt ett enda ord, men trots detta

fått igenom sin vilja till att vara först. Men framför allt uppvisar studien klart hur en kommunikation barn emellan också kan ske utan en talspråklig närvaro.

6:3 Observation 3: Estetiska språket

Platsen för den tredje studien är läshörnan, där barnen i lugn och ro kan välja att läsa ur det mindre bibliotekets böcker. Jag observerar två barn som sitter bredvid varandra med en bok emellan sig. Det är två pojkar i åldrarna 4 och 5, låt oss kalla fyra åringen för Kalle och fem åringen för Pelle. Jag sätter mig tyst bredvid dem för att lyssna närmare på deras samtal. Pojkarna märker inte att jag sätter mig, eftersom de är så upptagna med sitt läsande. Pelle tittar i boken och berättar livligt om det han ser på sidan. Det låter lite som högläsning, men utan att han kan läsa. Kalle pekar på bilden och säger, "titta han röd näsa". Pelle böjer sig fram för att titta närmare på bilden. Jag lutar mig försiktigt fram för att kunna se vad det är som har fått Kalles uppmärksamhet. Det visar sig vara ett litet barn som gömt sig bakom ett träd som har en markerad röd näsa. Pelle skrattar högt, "han är en clown, titta på hans näsa". "Jaa, clownen", säger Kalle och båda pojkarna skrattar livligt tillsammans. Sedan reser sig båda pojkarna och hoppar medan de har händerna på näsan, "titta jag är clown", säger de.

Medan dessa pojkar talar med varandra ser jag att en annan lite yngre flicka har stått en stund vid dörren och har tittat på. Hon kommer nu in och frågar "vem är clownen?". De båda pojkarna tittar lite frågande på henne, men fortsätter att konversera sinsemellan. Flickan som inte får ett svar, lämnar rummet och går vidare till lekrummet.

6:3:1 Analys av observation 3

En annan aspekt av kommunikation är det estetiska språket, innefattande de estetiska ämnena, såsom bild, drama, och läsande. Området är omfattande och innefattar barnets kreativitet och fantasi. Barnen skapar med hjälp av sin fantasi, fantastiska världar som de genom leken senare kan leva sig in i. Hur de bygger upp sina världar beror i viss mån på vilken erfarenhet de har från dels vuxenvärlden, men också av tidigare lekar och det som kallas för minnesbilder enligt Vygotskij (1995). När Pelle börjar läsa högt ur boken är detta en form utav härmande, som han har lärt sig från vuxna, antingen från pedagogerna i förskolan, eller sina föräldrar. När jag lyssnar på hur Pelle har läst, hans tonfall, vilka stopp han gör, och ljud som är så viktiga i berättandet, ser jag framför mig en vuxen pedagog ha en högläsning för barnen. Pelle har klart anammat detta tillvägagångssätt och implementerar det nu inför den

yngre Kalle, som är hans åhörare. Vygotskij (1995:15–16) beskriver att barnens lek ofta fungerar som ett eko av vad de har sett eller hört från vuxna. Vidare anser han att barnets lek inte är en enkel minnesbild av det upplevda, utan en kreativ bearbetning av upplevda intryck och därav skapande av en ny verklighet, som motsvarar barnets egna behov och intressen. Kalles upptäckt av pojken med den röda näsan är ett exempel på detta. Men för att återgå till Pelle som nu har påbörjat högläsningen och dramatiserar fullt ut det han ser på varje sida. De färgglada bilderna blir en grogrund för hans fantasi och han berättar glatt om det som faller honom in. För barnen krävs det inte mycket för att få dem att börja dramatisera. I leken tolkar barnen och förvandlar och ibland också överdriver de, för att framhäva det typiska. Det som barnen behöver för detta finns redan där, i leken (jmf. Vygotskij 1995:9). Barns läsandeprocess är också något som successivt utvecklas med tiden. Sådan högläsning, som också benämns som "preläsande" i litteraturen (jmf. Liberg 2003:229), är i själva verket en förberedande form utav läsandet. Barn kan i läsandet uttrycka sig fritt, de utvecklar sitt språk och vissa fall återberättar de kanske en berättelse, som de har hört tidigare. Läsande är en form av kommunikation mellan barnen. I detta fall verkar Pelle ha hört denna bok tidigare då han följer berättelsen rätt så noga. Men givetvis en hel del inflikningar och utsvävningar som hör till.

Kalle som har suttit bredvid tyst en stund och lyssnat inflikar med att han ser en pojke med en röd näsa. Även om Kalle inte läser högt ur boken, är han en del av läsandet och i den fantasi värld som nu målas upp. Eftersom han är delaktig i kommunikationen kan han när som helst infoga med kommentarer, uttryck eller annat som han har med sig från sin egna erfarenhetsbank. Pelle som hade målat upp en värld, som han berättar för fullt stannar upp och tittar noga på bilden som Kalle pekar på. En liten pojke med en röd näsa. När jag tittade närmare i boken, ser jag att det bara är en liten pojke, lik ett skogstroll, men utan de uttalade attributen. Troligen kan det vara så att det kan vara ett feltryck i boken, eller så har någon kommit åt med en röd pennan på just näsan. Tittar man noga, lite fantasifullt, skulle man kunna tänka sig att det ser ut som en clown. Men eftersom karaktären inte har någon roll alls i berättelsen, och är endast en bakgrundsfigur, skulle förmodligen vuxna snabbt bläddrat förbi den ut att notera den. Men i Kalles värld är alla karaktärerna med och han missar inget. Det är dock Pelle som gör associationen till en clown, och båda barnen är bekanta med vad en clown är, varför leken kan fortsätta, då deras referensramar är lika. Barnen möts i lekens värld oavsett deras ålder. Skillnaden kan dock vara att de yngre barnen bär med sig handlingar från

det de har varit med om tidigare medan de äldre barnen inriktar sig mer mot sociala relationer (jmf. Hjorth 1996:50–54).

De estetiska ämnena, såsom jag har beskrivit, drama, läsning och bild utgör en bro för att kommunikationen mellan barnen ska utvecklas och kvarstå. Barnens inbördes agerande gentemot varandra, bygger på ömsesidig respekt och förståelse för att blomstra. Både Kalle och Pelle släpper sedan boken och börjar härma en clown, de gestikulerar och rör sig som en clown. På något sätt har de från att endast uttryckt sin fantasivärld verbalt, har de nu börjat leva sig in i den. Barn kan genom leken förverkliga sina önskningar och fantasier, genom att själva skapa och sedan utforma den (jmf. Hjorth 1996:196–198).

Flickan på slutet kommer in i rummet utan att ge tydliga signaler om att hon ville vara med i leken, dessutom så har pojkarna inte riktigt hunnit förbereda sig på en ytterligare deltagare som vill vara med. Eftersom flickan inte stannade kvar eller förtydligade sin närvaro och att hon vill delta i leken, fortsatte pojkarna sin lek. Flickan lämnade därmed rummet. Liknande fall har också Ytterhus (2002) beskrivit, där vikten av att tydligt visa att man vill delta betonas. Att få vara med i en pågående lek kräver att deltagarna är förberedda och att den som vill delta tydligt annonserar detta. I annat fall kan det leda till att deltagarna i leken helt enkelt inte bryr sig om vederbörande (Ytterhus:71-72).

6:4 Observation 4: Verbala språket

Två barn, en pojke och en flicka i åldrarna fem, sitter vid matbordet. De har spelet fyra-i-rad framför sig. Jag noterar hur de talar med varandra, utan att interferera i deras lek. Pojken som vi kan kalla för Olle säger, "jag vill börja först". Flickan som vi kan kalla för Mona svarar, "javisst, men jag vill ha röd". Olle börjar spelet och lägger ned 4 stycken brickor på en gång, då reagerar Mona, "du får inte lägga fyra på en gång, man ska bara lägga två och vänta sin tur". "Okej, nu är det din tur", säger Olle. Mona tar upp fyra brickor och börjar lägga de första två. "Du får bara lägga två", säger Olle innan Mona hinner lägga den tredje brickan. "Nej, du har lagt fyra, jag ska också lägga fyra", säger Mona. Så lägger hon de andra två brickorna. Då försöker Olle att ta bort de sista två brickorna, "nej de får inte vara här, du sa två stycken". "Men du har gjort fyra, då tar jag bort dina med", svarar Mona. Medan Mona och Olle rätt hektiskt diskuterar med varandra om hur spelet ska gå till, kommer en pedagog fram till barnen. "Hur går det med leken?". Då börjar båda barnen i mun på varandra berätta hur spelet

ska gå till. "Nej, nej, ni ska bara lägga en bricka i tur och ordning. Så nu lägger först Olle en, och sedan är det din tur Mona", förklarar pedagogen.

6:4:1 Analys av observation 4

När barnen inte har några språkliga begränsningar kan kommunikationen i leken flyta på utan hinder. Givetvis kan problem utmed vägen uppstå, men om barnen har språklig erfarenhet och inte hamnar i gräl med varandra, närmar de sig lösningen genom språket. Språket är basen i barnens samspel med varandra. Det finns åtskillig forskning och litteratur som beskriver barnens samspel med varandra genom språket. Även om vissa forskare till viss del har lite olika uppfattningar om detta, finns dock en hel del grundläggande som samtliga parter är överens om. Barn har bara att vinna av att kommunicera verbalt med varandra. Detta är utvecklande för deras gemenskap, språk och den sociala kompetensen (jmf. Williams 2006:kapitel 2).

Olle och Lisas kommunikation med varandra bidrar till deras språkliga och sociala utveckling. Genom kommunikationen försöker de att samtala sig fram till en lösning. Begränsningen i just detta fall är att ingen av dem egentligen vet spelets regler, men tror sig kunna detta. Det finns ingen utomstående som kan guida dem eller vägleda dem. Således måste de komma fram till en lösning själva. Barn som kommunicerar med varandra påverkar varandra och man utbyter tankar med varandra (jmf. Williams 2006:kapitel 2). Detta ser jag också med Olle och Mona, som trots sin egen uppfattning om spelet, ändå lyssnar till motparten och gör som den säger. Att det i just det här fallet inte riktigt blir rätt är en annan sak. Därför att när de lägger sina brickor, gör de det efter hur motparten sagt att de ska göra, samtidigt som det "felaktiga" som redan har utförts, dvs. i detta fall Olles fyra brickor som redan ligger, ska ligga kvar. Mona vill då att det ska vara rättvist och följer inte sin egen uppsatta regel för just denna gång, utan vill göra såsom Olle har gjort. Det intressanta här är att Mona från början har satt regeln, men följer den inte. Barn som följer uppsatta regler utvecklar sin personlighet och sitt medvetande, där det leder till att de lär sig att kunna fungera i förhållande till sina vänner (jmf. Hjorth 1996:59–62). Även om Olle och Mona inte har reglerna klart för sig, eftersträvar de en ordning och ett regelverk. Det enklaste vi vuxna skulle göra, vore nog att börja från början, men i barnens värld fortgår leken utan stopp och nystart.

Barnens uppfattning i hur leken ska genomföras är olika och deras uppfattning och vad som är rätt och fel, går delvis isär. Men trots detta fortsätter kommunikationen, och de försöker

komma fram till en lösning. Olles hektiska försök att tömma spelet på alla brickor kunde dock ha varit en startklocka för bråk, men i detta fall ingriper då pedagogen. Benn (2003) antyder att barn lär sig av vuxna och andra barn i sin omgivning, genom att titta, lyssna och kommunicera. Författarna påpekar att detta bör anses vara att barn kan inspireras av varandra, utmanas av varandra och lära sig utav varandra genom kommunikation och samspel med omgivningen (Benn 2003:116).

6:5 Sammanfattning av analys och resultat

Barn med begränsad verbal kommunikation lyckas trots dessa språkliga barriärer att finna varandra i leken. Den första observationen uppvisar detta genom att Sven lyckas komma in i de båda pojkarna Ahmed och Hasans lek. Detta trots att Sven inte talar arabiska och Hasans svenska är något begränsad. I denna observation blev reflexer den minsta gemensamma nämnare som förde pojkarna samman och slutligen blev en del av deras kommunikation som ledde vidare till deras lek.

Även om barn inte har en språklig begränsning, men väljer av en eller annan anledning att inte tala, lyckas barnet förmedla sitt budskap ändå. I observation två är Lisa, en flicka med god språklig kunskap, som väljer att inte tala alls under hela observationen. Endast med sitt kroppsspråk lyckas hon att kommunicera med sin omgivning. Denna tolkas olika, men trots detta blir hon den första att starta leken. Kommunikationen, i form av kroppsspråket, blir hennes sätt att förmedla information till sin omgivning.

Att estetiska uttrycksformer kan vara en del av barns kommunikation visar observation tre. Bildboken är en estetiskt uttrycksform som ligger till grund för de båda pojkarnas kommunikation. Det som pojkarna ser i boken som en clown blir orsak till att en kommunikation kommer igång, och via barnens fantasi utvecklas en ny lek.

När barn inte har en språklig begränsning blir kommunikationen mellan de på jämlika grunder. De lyckas samtala med varandra om hur olika problem ska lösas. Observation fyra är ett gott exempel på detta, där de två barnen, trots att de inte kan några regler om spelet, lyckas endast genom att samtala med varandra, komma fram till olika lösningar.

Sammanfattningsvis med härledning av de fyra observationerna kan man utgå ifrån att barn lyckas kommunicera med varandra trots olika verbala förmågor. Kommunikationen leder till och är en del av barnens lek.

7. DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING

Hela studien rakt igenom har kommunikation i leken varit den röda tråden och därmed barnens agerande och interaktioner med varandra beroende på leksituation. Det finns inga skrivna regler eller manualer, deras lek kan gå i vilken riktning som helst. Så även om jag har bestämt mig för vad som ska observeras i förväg, har det tagit lång tid innan jag har funnit de specifika variabler som jag har varit ute efter. Dessutom är målet att inte på något sätt interferera i barnens lek eller konstruera en leksituation i förväg. Det har funnits åtskilliga fall som jag skulle kunna ha skrivit mer detaljerat om. Syftet har dock varit att fokusera observationerna på; kommunikation i leken samt kommunikation antingen den är flerspråkig, kroppslig, estetisk eller verbal som icke verbal och detta i barnens naturliga miljö utan någon som helst inverkan av vuxna.

Resultatet av mina observationer är inom ramen av den i förväg givna frågeställningen. Jag har försökt att dela upp observationerna och ta fram en primär faktor som jag velat titta närmare på. I analysen har jag därefter i möjligaste mån försökt hålla mig till denna punkt, även om viss utsvävning kan ha skett. Givetvis förekommer att flera parametrar överlappar varandra, till följd av att barnen observerats i vardagen. Men jag tror mig ha kunnat fokusera mestadels av analysen i rätt riktning, och därmed uppnått att hålla mig inom frågeställningens ramar. Mina observationer kan också härledas till litteraturen, där jag funnit likvärdiga fall. Varje fall är i och för sig helt unikt, och kan inte helt rakt upp ned kanske jämföras med ett annat, men det finns en röd tråd, hur kommunikationen i det stora verkar fortgå. Detta anser jag också har beskrivits under punkterna reliabilitet och validitet, där jag menar att mina observationer visar hög grad utav båda punkterna.

Barnen i studien uppvisar ett sätt där de lyckas i de mest knepiga situationer lösa sina problem utan inblandning av utomstående. Exempelvis är andra observationen ett bra exempel på detta, där en grupp barn, som till det yttre verkar vara en homogen grupp, och där varje individ verkar ha sin plats, inte splittras eller löses upp trots att en utomstående tränger sig in. Här har Grönvall (1990) skrivit att risken för upplösning kan förekomma om barn tränger sig in, och Ytterhus (2003) menar på att barnen måste vara väl förberedda, men frågan är om det alltid behöver vara så. I de flesta fall, följer inte barnen förskrivna regler utan har sin egen förmåga att lösa sina problem. Gruppen löstes inte upp, trots att en yttre deltagare utan tillstånd trängde sig in i leken.

Om man ska vara lite självkritisk är det nog så att i alla undersökningar finns det nog en viss form av subjektivitet som kan ha genomsyrat även min forskning. Jag har givetvis försökt att minimera detta på bästa möjliga vis, bl.a. genom att vara helt "blank", dvs. att inte vara fördomsfull. Sådant som jag kan ha bringat med mig från min tidigare uppväxt, det som jag har lärt mig och erfårit från min barndom beträffande hur lek är och hur det ska betraktas. Vuxna har som bekant en förutfattad mening om vad lek är och hur det ska utföras. Leken är dock barnets naturliga aktivitet som de måste få frihet att uttrycka, utan vuxnas inblandning (jmf. Benn 2003). Vuxna har en tendens att i allför stor omfattning beblanda sig i barnens lek. Detta har givetvis viss pedagogiskt syfte, när man bygger upp olika strukturerade lekar för att barnen ska lära sig något. Men i de fall som barnen leker för sig själva, ska man kanske låta de få möjlighet att utforska sin lek och därmed vad det kan leda till på egen hand. Jag tror nog att pedagogerna måste ha en viss insyn i vad barnen gör, i form av att undvika renodlade konfliktsituationer och kränkningar, men bortsett från det kan nog barnen och framförallt barnen i de lägre åldrarna, ges mer möjlighet till frihet, men under uppsyn. Olika forskare benämner att barn under utveckling är mer sårbara, och behöver skydd. Deras färdigheter är färre i jämförelse med vuxnas, men trots detta besitter de olika förmågor och kompetens (jmf. Bjervås 2003:56). Därför förespråkar jag, frihet under uppsikt.

7:1 Vidare forskning

Min studie skulle kunna bidra till att förstärka redan fastställda teorier inom området, men samtidigt också medverka med resultat från en annan synvinkel och främst ögonblick ifrån den "verkliga" vardagen, där olika "orörda" leksituationer har analyserats i detalj. Varje leksituation har i sig varit unik, och det har funnits flera parametrar att behöva titta närmare på. Min förhoppning är således att studien ska kunna bistå med något till olika typer av forskning inom snarlika områden.

I anslutning till min studie skulle man kunna gå vidare och enbart forska kring kommunikation i leken, utan någon som helst språklig faktor, dvs. att barnen inte alls förstår varandra och således inte talar samma språk. Det skulle kunna vara av intresse att se hur barnen i en sådan situation skulle kommunicera med varandra, vilken vändning kommunikationen skulle ha och vilka former av uttryck som barnen skulle främst förlita sig på. Jag hoppas själv att kunna undersöka vidare detta i framtiden.

8. KÄLLFÖRTECKNING

- Andersson, I. 2a rev.(1999). *Samverkan för barn som behöver*. HLS Förlag
- Benn, S (2003). Att upptäcka barns lärandeprocess. E, Johansson & I, Pramling Samuelsson/*Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjar, L & Liberg, C (red. 2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Studentlitteratur.
- Bjervås, L (2003). Det kompetenta barnet. E, Johansson & I, Pramling Samuelsson/*Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, E & Elm, A (2003). "De är bara å leta efter maskar". E, Johansson & I, Pramling Samuelsson/*Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Grönvall, K (1990). *Utan lek inget liv*. Stockholm: IPA
- Hjorth, M (1996). *Barns tankar om lek. En undersökning av hur barn uppfattar leken i förskolan*. Stockholm: Almqvist och Wiksell International.
- Johansson, E & Pramling Samuelsson, I (red.) (2003). *Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Knutsdotter Olofsson, B (2001). *Lek för livet. En litteraturgenomgång av forskning om förskolebarns lek*. HLS Förslag Stockholm.
- Knutsdotter Olofsson, B (2003). *I lekens värld*. Liber.
- Kullberg, B (2003). *Etnografisk i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Liberg, C (2003). Möten i skriftspråket. L, Bjar & C, Liberg/*Barn utvecklar sitt språk*. Studentlitteratur.
- Löfdahl, A (2004). *Förskolans gemensamma lekar – mening och innehåll*. Lund: Studentlitteratur.
- Måhlberg, K & Sjöblom, M (2001). *Lösningssinriktad pedagogik. – för en roligare skola*. Bokförlaget Mareld.

Patel, R & Davidson, B (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur. Tredje upplagen.

Thurén, T (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Liber AB.

Vygotskij, L.S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Williams, P (2006). *När barn lär av varandra - samlärande i praktiken*. Liber

Ytterhus, B (2003). *Barns sociala samvaro - inklusion och exklusion i förskolan*.
Studentlitteratur

Elektroniska länkar:

Läroplanen för förskolan, reviderad 2010 (Lpfö – 98, rev. 2010). Hämtad från
http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2442.pdf%3Fk%3D2442 Tillgängligt 2011-11-11.

Nationalencyklopedin. Hämtad från <http://www.ne.se/kommunikation> Tillgänglig 2011-11-11.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Tillgänglig 2011-11-11.